

Journal of Iranian Studies
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 19, No. 38, Winter 2021

**A Comparative Study of "41-Menbari"
" Religious Ritual in Shahreza, Iran"**

Sepehr Tabatabaei¹
Peyman Raei²

1.Introduction

Ashura and Moharam mourning rituals held in different parts of Iran are of high important among Shia rites. Each of these rituals varies depending on the days of the month of Muharram. During the first decade of Muharram, the ninth day, Tasoua, in turn, has certain rituals. One of the rituals of Tasoua is the "41-Menbari" which is held in different cities of Iran. Shahreza, located about 70 kilometers southeast of Isfahan, is one of the cities where this ritual is still held on Tasoua Day. No such source has been mentioned in Shahreza so far. In this study, we first attempt to study ethnography and locative properties of this ritual in Shahreza city and then compare its symbols and characteristics with other regions of Iran. Field research

* Date received: 28/06/2018

Date accepted: 13/10/2019

¹ **Corresponding author:** Department of Electrical Engineering, Faculty of Engineering, University of Shahreza, Shahreza, Iran, Email: tabatabaei.aut@gmail.com

² Public Culture Group, Iranology Foundation, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran, Email: peymanraei@yahoo.com

performed by interviewing locals and participant observation of the ritual and library resources were used to find out how the event is held elsewhere in Iran.

Tasua rituals are held in many areas to commemorate the martyrdom of Abu al-Fadl al-Abbas, performed in the form of Taziye, Rozah, etc. One of the other rituals that is performed more specifically in some cities of Iran is known as "candlelight", "forty-one pulpits", "forty pulpits" and "seven pulpits". In this ritual, the participants go to holy places and light candles.

The fortieth pulpit ritual has no history in religious texts and no trace of it can be found before the period of Nasser al-Din Shah Qajar. The oldest report of this ritual is written by Etemad-ol-Saltaneh in his memoirs from the ninth of Muharram 1300 (Etemad-ol-Saltaneh, 2006: 203-204). Mostofi, one of the statesmen of the late Qajar and early Pahlavi periods, also gave a critical account of the forty-first pulpit ritual, considering it to have no religious or hadith basis and due to the Iranians' respect for pre-Islamic light. (Baghi, quoted by Mostofi, 1324, vol. 1, pp. 406-408).

2. Methodology

To the best knowledge of the authors, 41 menbar in Shahreza is not studied so far. Here, for the first time, we are trying to collect field data about holding this ritual in Shahreza city through interviews with local knowledgeable people. Then, using the library resources, we can identify the presence of this ritual in other parts of Iran and make a comparative comparison of how this ritual is held in Shahreza and different parts of Iran.

In comparative comparison, the aim is to examine and categorize the similarities and differences of this ritual both in terms of form and content in different places.

3. Discussion

Shahreza city center and the center of Shahreza city central part is located 410 km (aerial) south of Tehran and 74 km southeast of Isfahan on the way from Isfahan to Abadeh and Shiraz at 32 degrees and 30 minutes latitude and 51 degrees and 52 minutes longitude. . Shahreza used to be called "Qomsheh". In 1926, the name of this city was changed from Qomsheh to Shahreza. (Afshar Sistani, 2003, p. 437)

The city one of the religious cities of Iran with its Shiite Islamic culture. As the holding of rituals and rituals of Muharram in various forms with a long history remains today. There are reports in a number of travelogues about how Muharram mourning rituals are held in Qomsheh. The Hungarian orientalist Vamberi participated in one of the mourning rituals of Qomsheh in 1279 AH (1862 AD) and described how the processions of breastfeeding. (Vambery, 1993, p. 106)

One of the mourning rituals of Muharram in Shahreza is forty-one pulpits. A ritual that is performed from noon on Tasoa day to sunset by lighting candles in forty-one holy places. "Pulpit" is a term that refers to holy places such as shrines, shrines, mosques, husseiniyahs or places that have long been the place of "shrine". The participants of the forty-one pulpit ritual go to forty-one pulpits according to a predetermined path.

Participants in the ritual have been preparing candles and moving chocolates since the days before Tasua. On the day of the ritual, most people carry bags and backpacks that contain candles and problems. In each of the pulpits, the owner of the pulpit or the person in charge of it has specified or installed a place for lighting candles. Next to the place to light the candle, there is a container for pouring the problem solvers. At each pulpit, participants light one of their candles and drop some problem-solving packages at the designated location. Along the way from one pulpit to another pulpit, people welcome participants with tea, syrup and votive offerings. Many women and children in this

path receive problem-solving packages as a blessing from the participants. Along the path of the pulpits, it must be done on foot and sometimes barefoot.

According to the quotations, in the past, the first pulpit of Imamzadeh "Shah Seyyed Ali Akbar" was located in a village of the same name, but today it has been removed from the pulpits due to the distance. However, sometimes some people still go there by vehicle and perform the ritual. The second pulpit is a step called Khajeh Khezr and after that the third pulpit is the tomb of Seyedeh Khatoon. Khajeh Khezr footpath is located in the east of Shahreza city and in Arshabad desert. This place is a fenced garden where a building can be seen. Inside this building, there is an altar made of azure clay tiles and below it, there is a human right footprint on a stone. This footprint is attributed to the ever-living Prophet Hazrat Khajeh Khidr. The tomb has a large courtyard around which several rooms have been built and the tomb itself has a shrine and a simple shrine. Inside the shrine and in the eastern part of it, there is another place where there are two graves where two members of Al-Muzaffar are buried. (Jamali, 1995, pp. 141-142)

Although there is no report on the holding of the forty-first pulpit ritual in Shahreza, but various sources have mentioned about this ritual or similar rituals in other cities of Iran. In this report, we have tried to consider the three main elements of marching from pulpit to pulpit, donating sweets and lighting candles as the main criteria of similarity. The reported cases are different from what is being done in Shahreza, but the similarities are so great that one can basically consider them all the same. For example, Sir Percy Sykes, who held various positions in Iran from 1312 to 1336 AH, reported in his memoirs of the candle lighting ritual in a hexagonal column in the main square of Yazd. He says that the Muslims of Yazd and Kashan remember this ritual from their Zoroastrian ancestors (Sykes, 1397: 501), but does not directly refer to the ritual of forty pulpits. In Kerman, forty pulpits were taken in houses with old trees. For

example, in the house of the plane trees next to the Malek Mosque, local youths were appointed to light candles, and people brought dates, figs, and sweets there with candles. (Agha Abbasi, 1391: 437). There are also reports of not exactly the same, but similar rituals. For example, in some areas of Gilan, there is a similar ritual called forty bowls or forty plates in which it is not necessary to light a candle. In this ritual, which is held on the night of Ashura, the voter goes to forty pillars or forty mosques and picks up some rice from forty congregations or forty bowls. This pilaf is eaten only by its collector (Payende, 1976, pp. 191-192). In Tehran, this ritual has been mentioned in reports and memoirs with forty-one pulpits or forty pulpits. In his memoirs, Etemad al-Satna mentions the ritual somewhere in the forty pulpits and somewhere in the forty-one pulpits.

In Birjand, the ritual of seven pulpits is held in the evening of Tasua and Ashura (Rezaei, 2002, p. 477). In Kashan, forty pulpits is called "candle lighting" and performed by men and women. Hours before sunset on the day of Tasoaa, the vows and those who are interested in participating in this ritual hold 72 candles in memory of the 72 martyrs of Ashura and perform ablution, purification in shrines, mosques, etc.

In Lorestan, black-clad and masked girls with bare feet go around the mourning rituals and husseiniyahs of the city as a group from the first morning of Ashura and light a candle with different intentions, especially in fortune-telling in every meeting and mourning rituals (Yavari, 2009, p. 94).

In some parts of Ardabil, 40 candles are lit in 40 mosques, and when some of the pan water is lit, they bring the mosque with them for blessing and healing, and in some areas, this ritual is performed with 41 or 42 candles (Shoaa et al., 2013, p. 77).

This ritual is performed in Zanjan on the third day of the martyrdom of Imam Hussein and after the women's fasting ritual. In this shrine, a large assembly with 50 lit candles is placed in the middle of the room

and another assembly containing some wheat is placed next to it. The women who take part in the ritual turn off each lit candle and take it with them for blessing, as well as put a few grains of wheat in their mouths for healing (Shoaa et al., 2013, p. 77).

In the ritual of forty pulpits in northern Iran, those who have had prayers in their homes during the year, on the night of Ashura, take out a pulpit with two or three steps and sometimes a table or a stool on which the Rozah is recited, and draw black or green cloths on it and next to the house. they let. Then they place a pan or tray or similar container in which they have made a clay flower a few centimeters in diameter to place the candle. A container containing some rice is also placed next to the tray (Darya Gasht, 1996, pp. 113-114) (Parto, Keshvaridoost, 1993, pp. 149-150).

4. Conclusion

The analysis of this comparative study results in the following:

1. There is a difference in the time of performance (whether in terms of which day of Muharram the ritual is performed or in what hours of the day and night it is done) in different regions of Iran. For example, in Gilan and Mazandaran, Ashura night rituals are performed, and in Birjand, the development of Tasua and Ashura.
2. The gender of the performers is different between men and women in different places. In Shahreza, the main performers are men and in Birjand, women.
3. The number of pulpits varies. In Boroujerd, the ritual is performed with forty pulpits and in Birjand with seven pulpits.
4. Donations are varied and include chocolate, dates and even rice.
5. The ritual has the aspect of making a vow in all cases, and this vow is accompanied by mourning. This mourning is related to the Ashura event and the martyrdom of Imam Hussein (AS) everywhere in Iran, which is the most important mourning for the Shiites.
6. Two elements of sweets (in the form of chocolate, dates, etc.) and fire (candles, lanterns, etc.) are observed in all cases. It is even

possible to consider donating sweets to the fire as the theme of the ritual.

Keywords: Moharam Mourning, Tasou'a, Shahreza, 41-Menbari

References [In Persian]:

- Afshar Sistani, I. (2003). *Culture of cities and provinces of Iran*. Tehran: Printing and publishing organization of the endowment and charity foundation. [in Persian]
- Agha-Abbasi, Y. (2012). *Encyclopedia of Iranian drama*. Tehran: Ghatreh. [in Persian]
- Akbari Beyraq, H. (2014). *Encyclopedia of Iranian culture*. (K. Musavi Bojnourdi, Rev.). Tehran: The great islamic encyclopedia center. [in Persian]
- Baghi, E. (2015). *40 Menbar, Encyclopedia of Iranian culture* (K. Musavi Bojnourdi, Rev.). Tehran: The great islamic encyclopedia center. [in Persian]
- Daryagasht, M. R. (1996). Muharram mourning rituals in Lahijan. *Kelk*, 1(73-75), 81-90. (in Persian)
- Etemad-Al-Saltaneh, M. S. (2006). *Daily diary*. Tehran: Abi. [in Persian]
- E'zam Ghodsi, H. (1963). *My diary or illustrating 100 year Iranian history*. Unknown: Heidari Publication. [in Persian]
- Hajighasemi, K. (2010). *Imamzadehs and holy shrines*. Tehran: Printing and publishing center of Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Jamali, M. (1995). *The history of Shahreza*. Qom: Dehaghani. [in Persian]
- Karzebar Yarahmadi, Gh. (2009). *Boroujerd culture*. Tehran: Tarhe Ayandeh. [in Persian]
- Loti, P. (1993). *Toward Isfahan* (B. Ketabi, Trans.). Tehran: Eqbal. [in Persian]
- Masse', H. (2008). *Iranian beliefs and culture (from Safavid to Pahlavi era)*. Tehran: Shafiei. [in Persian]

- Mostofi, A. (1945). *My biography*. Tehran: Zavar. [in Persian]
- Nezemoleslam Kermani, M. (1970). *History of the Iranian awakening*. Tehran: Amirkabir. [in Persian]
- Partov, A., & Keshvardoust, A. (1993). *A glance at Muharram mourning in Lahijan*. Tehran: Kadous. [in Persian]
- Payandeh Langroudi, M. (1976). *The rituals and beliefs of Gil and Dilem people*. Tehran: Institute of humanities and cultural studies. [in Persian]
- Rezaei, J. (2002). *Birjand nameh*. Tehran: Hirmand. [in Persian]
- Sadr Haj Seyed Javadi, A. (1996). *T..... .. ' encycaaaaaaa* (Vol. 2, A. Sadr Haj Seyed Javadi, B. Khoramshahi, & K. Fani, Rev.). Tehran: Shahid Saeid Mohebi. [in Persian]
- Shateri, A. A. (2006). Muharram in Kashan. *Quarterly Journal of People's Culture*, 5(19-20), 112-118. [in Persian]
- Shoa'a, A., et al. (2013). *Muharram and Safar in Iranian culture*. Tehran: Islamic Republic of Iran Broadcasting Research Center. [in Persian]
- Sykes, P. (2019). *00000 sssss ss llll lll ll aatttt t iiii , H*. Tehran: Donya-ye ketab. [in Persian]
- Tavousi, A. (2013). *Kashan city*. (Unpublished master's thesis). Iranology foundation, Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Vakilian, A. (2004). Vows and needs in Ashura Hosseini. Paper presented at Proceedings of the Third Conference on Muharram and the Culture of the Iranian People. [in Persian]
- Vambery, A. *mmnbeyy's iiee ddd nnnnmy,, uuuuu ding fake darvish tour*. Tehran: Elmi farhangi. [in Persian]
- Vojdani, B. (2004). The role of Hosseiniyahs in holding Muharram mourning rituals in Birjand city. Paper presented at Proceedings of the Third Conference on Muharram and the Culture of the Iranian People. [in Persian]
- Yavari, H. (2009). *Folklore*. Tehran: Simaye Danesh. [in Persian]

مجله مطالعات ایرانی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال نوزدهم، شماره سی و هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹

پژوهش تطبیقی بر مراسم چهل و یک منبری شهرضا-

سید سپهر طباطبایی (نویسنده مسئول)^۱

پیمان راعی^۲

چکیده

آیین‌های عاشورایی و مراسم عزاداری ماه محرم در نواحی مختلف ایران به اشکال گوناگون برگزار می‌شود. برپایی هر کدام از این آیین‌ها بسته به روزهای ماه محرم متفاوت است. روز نهم ماه محرم، تاسوعا، به نوبه خود آیین‌های خاصی دارد. یکی از آیین‌های روز تاسوعا مراسم «چهل و یک منبری» است که در شهرهای مختلف ایران با تفاوت‌هایی برگزار می‌گردد. «شهرضا» واقع در حدود ۷۰ کیلومتری جنوب شرقی اصفهان یکی از شهرهایی است که در آن در روز تاسوعا مراسم چهل و یک منبری همچنان برقرار است. انجام این مراسم در شهرضا تاکنون در هیچ منبعی ذکر نشده است. در این پژوهش سعی بر آن است تا در ابتدا مردم‌نگاری و مکان‌یابی این آیین در به صورت مبسوط در شهر شهرضا بررسی و سپس به مقایسه تطبیقی آن از لحاظ نام، نمادها و چگونگی اجرا با دیگر مناطق ایران پرداخته شود. برای بررسی نحوه برگزاری چهل و یک منبری در شهرضا از پژوهش میدانی با مصاحبه از اهالی محل و مشاهده مشارکتی پژوهشگران، و برای یافتن چگونگی برگزاری این مراسم در دیگر نقاط ایران از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است.

واژه‌های کلیدی: عزاداری ماه محرم، تاسوعا، چهل و یک منبری، شهرضا.

– تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۴/۰۷

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۸/۰۷/۲۱

Doi: 10.22103/jis.2020.15023.1990

۱. استادیار گروه مهندسی برق، دانشکده فنی و مهندسی، مرکز آموزش عالی شهرضا، ایران.

tabatabaei.aut@gmail.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه فرهنگ مردم، بنیاد ایرانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

peymanraei@yahoo.com

۱. مقدمه

روز نهم ماه محرم همه ساله شیعیان و دوستان امام حسین (ع) با آئین‌های ویژه‌ای به یاد مصائبی که در روز نهم محرم ۶۱ ق بر شهدای کربلا گذشته است آن را گرامی می‌دارند. بر پایه اعتقادات شیعیان حضرت ابوالفضل العباس (ع) در چنین روزی با اعلام وفاداری به برادر خود امام حسین (ع) امان‌نامه لشکر یزید را نپذیرفت؛ از این رو ایرانیان این روز و شب قبل از آن را به ایشان اختصاص داده‌اند (اکبری بیرق، ۱۳۹۳، ج ۲: ۵۶۰).

مراسمی که به روز تاسوعا اختصاص دارند در بسیاری از مناطق به یاد شهادت ابوالفضل العباس انجام می‌شود. این مراسم به صورت‌های تعزیه‌خوانی، روضه‌خوانی، سینه‌زنی و زنجیرزنی انجام می‌گیرد. یکی از آیین‌های دیگر که به صورت خاص‌تر در برخی از شهرهای ایران اجرا می‌گردد با نام‌های «شمع‌زنی»، «چهل و یک منبری»، «چهل منبری» و «هفت منبر» شناخته شده‌اند. در این مراسم شرکت کنندگان به مکان‌های اعتقادی رفته و در هر یک از آن‌ها شمع روشن کرده، نقل، خرما و مشکل‌گشا نذری می‌دهند. شکل برگزاری مراسم و آداب و رسوم آن در شهرهای مختلف متفاوت است.

مراسم چهل منبر در متون مذهبی پیشینه‌ای ندارد و تا پیش از دوره ناصرالدین‌شاه قاجار اثری از آن یافت نمی‌شود. کهن‌ترین گزارشی که از این مراسم وجود دارد نوشته اعتمادالسلطنه در روزنامه خاطرات خود از نهم محرم ۱۳۰۰ است (اعتمادالسلطنه، ۱۳۸۵: ۲۰۳-۲۰۴). مستوفی از دولتمردان اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی نیز گزارشی نقادانه از مراسم چهل و یک منبر داده و آن را فاقد مبنای شرعی و حدیثی و ناشی از احترام ایرانیان به نور از پیش از اسلام دانسته‌است (باقی، به نقل از مستوفی، ۱۳۲۴، ج ۱: ۴۰۶-۴۰۸).

هانری ماسه در سال ۱۳۰۲ش به روشن کردن چهل و یک شمع در چهل و یک منبر در پایتخت -تهران- اشاره دارد. (ماسه، ۱۳۸۷: ۱۹۷) همچنین اعظام قدسی در کتاب خاطرات من روشن کردن شمع پای چهل منبر در تهران را شرح داده‌است. (اعظام قدسی، ۱۳۴۲: ۴۱۸)

تاکنون در هیچ منبعی اشاره‌ای به برگزاری آیین چهل و یک منبری در شهرضا نشده‌است. در اینجا سعی بر آن است تا برای نخستین بار از طریق مصاحبه با افراد آگاه محلی به جمع‌آوری داده‌های میدانی درباره برگزاری این مراسم در شهر شهرضا پردازیم. سپس با استفاده از منابع کتابخانه‌ای حضور این آیین در دیگر نقاط ایران را شناخته و به مقایسه تطبیقی نحوه برگزاری این مراسم در شهرضا و نقاط مختلف ایران پردازیم.

در مقایسه تطبیقی هدف بررسی و دسته‌بندی شباهت‌ها و تفاوت‌های اجرای این مراسم هم از لحاظ فرم و هم از لحاظ محتوا در نقاط مختلف است. همچنین موارد مشابهی که

شاید دقیقاً با مراسم مورد بحث یکسان نباشد اما مشابهتی در روح حاکم بر آنها دیده شود نیز بررسی خواهد شد.

۲. بحث و بررسی

۲-۱. چهل و یک منبری در شهرضا

شهرضا مرکز شهرستان شهرضا و مرکز بخش مرکزی شهرستان شهرضا در ۴۱۰ کیلومتری (هوایی) جنوب شهر تهران و ۷۴ کیلومتری جنوب شرقی اصفهان بر سر راه اصفهان به آباده و شیراز در ۳۲ درجه و ۳۰ دقیقه عرض و ۵۱ درجه و ۵۲ دقیقه طول جغرافیایی قرار دارد. شهرضا در گذشته «قمشه» نامیده می‌شده است. قمشه واژه‌ای پهلوی ساسانی است که از روزگار باستان به این جا گفته شده و نخست «کمشه» بوده و این واژه می‌رساند که شهرضا پیش از اسلام سرزمینی آباد بوده است. در سال ۱۳۰۵ خورشیدی نام این شهر از قمشه به شهرضا تغییر یافت (افشارسیستانی، ۱۳۸۲: ۴۳۷).

این شهر با فرهنگ اسلامی شیعی خود به عنوان یکی از شهرهای مذهبی ایران شناخته شده است؛ چنانکه برگزاری مراسم‌ها و آئین‌های ماه محرم در قالب‌های گوناگون با قدمتی دیرینه امروزه به قوت خود باقی است. در تعدادی از سفرنامه‌ها درباره چگونگی برگزاری مراسم عزاداری ماه محرم در قمشه گزارش‌هایی آمده است. وامبری، خاورشناس مجارستانی، در سال ۱۲۷۹ هـ ق ۱۸۶۲ م در یکی از مراسم عزاداری قمشه شرکت نموده و چگونگی دسته‌های سینه‌زنی را توصیف کرده است (وامبری، ۱۳۷۲: ۱۰۶).

پیرلوتی در تاسوعای سال ۱۳۱۷ هـ ق ۱۸۹۹ م وارد روستای مقصودییک شده و درباره مراسم عزاداری و سینه‌زنی این روستا توضیحاتی آورده است. فردای آن روز یعنی روز عاشورا وی در قمشه به سر برده و آنچه را که از برگزاری مراسم عزاداری روز عاشورا در شهر و مجلس روضه‌خوانی در خانه یکی از اعیان مشاهده کرده ثبت نموده است (لوتی، ۱۳۷۲).

یکی از آیین‌های سوگواری ماه محرم در شهرضا چهل و یک منبری می‌باشد. مراسمی که از ظهر روز تاسوعا تا غروب آن با روشن کردن شمع در چهل و یک مکان مقدس اجرا می‌گردد. «منبر» اصطلاحی است که به اماکن مقدس مانند امامزاده‌ها، قدمگاه‌ها، مساجد، حسینیه‌ها و یا مکان‌هایی که از قدیم محل برگزاری «روضه» بوده است اطلاق می‌گردد. شرکت‌کنندگان مراسم چهل و یک منبری طبق مسیر مشخص از پیش تعیین شده‌ای به چهل و یک منبر می‌روند. غالب این منبرها داخل حصار قدیمی شهر که امروزه اثری از آن باقی نمانده است قرار دارند که این خود نشان‌دهنده قدمت برگزاری این مراسم می‌باشد.

۲-۱-۱- چگونگی اجرای مراسم

شروع مراسم چهل و یک منبری شهرضا از اذان ظهر روز تاسوعا و پایان آن حدود غروب همین روز است که طی آن عده کثیری از مردان این شهر پای پیاده طی طریق کرده و به چهل و یک محل مقدس می‌روند. افراد شرکت کننده در این مراسم از روزهای قبل از تاسوعا شمع و نقل و شکلات مشکل گشا تهیه می‌کنند. در روز برگزاری مراسم غالب افراد کیف و کوله‌پشتی‌هایی با خود حمل می‌نمایند که حاوی شمع‌ها و مشکل‌گشاهاست. در هر یک از منبرها صاحب منبر و یا متصدی آن محلی را برای روشن کردن شمع‌ها مشخص و یا تعبیه نموده‌است. در کنار محل روشن کردن شمع ظرفی برای ریختن مشکل‌گشاها نیز قرار دارد. شرکت کنندگان در هر منبر یکی از شمع‌های خود را روشن نموده و مقداری از بسته‌های مشکل‌گشا را در محل تعیین شده می‌ریزند. در طول مسیر عبور از منبری به منبری دیگر مردم از شرکت کنندگان با چای، شربت و آش نذری پذیرایی می‌کنند. بسیاری از زنان و کودکان در این مسیر بسته‌های مشکل‌گشا را به عنوان تبرک از شرکت کنندگان می‌گیرند. طی مسیر منبرها حتماً با پای پیاده و گاهی پای برهنه انجام می‌گیرد. هر چند که مراسم نوحه خوانی ندارد، اما در طول مسیر و در محل منبرها دو شعر به عنوان ذکر خاص این مراسم بر زبان‌ها جاری است: «یا رب تو ببخش ما را به حسین، هم حق علی اکبر او» و یا «عطشان حسین، مظلوم حسین» البته گاهی نیز تنها حسین حسین گویان طی طریق می‌شود.

یکی از اعتقاداتی که در این مراسم وجود دارد این است که برای حضور در این مراسم بعضی افراد ۴۲ شمع تهیه می‌کنند. در مورد علت این اعتقاد دو روایت وجود دارد: عده‌ای باور دارند که شمع اضافه تبرکی از مراسم است که تا تاسوعای سال بعد گرو نگه داشته می‌شود. در روایتی دیگر گفته می‌شود که افراد نذر می‌کنند که توفیق چهل و یک سال شرکت در مراسم چهل و یک منبری را پیدا کنند. بنابراین هر سال یک شمع نزد خود نگه می‌دارند و سال چهل و دوم کل این مجموعه شمع‌ها را روشن می‌کنند و نذر خود را ادا می‌نمایند. اگر چه روایت دوم معقول‌تر به نظر می‌رسد اما به طور کل صحت و سقم امر بر نگارنده پوشیده است.

در مورد علت انتخاب عدد چهل و یک برای تعداد منبرها عوام بر این باورند که اسرای واقعه کربلا از محل وقوع حادثه تا شام به چهل اقامتگاه برده شده‌اند، این چهل مکان به همراه خود کربلا جمعاً چهل و یک محل را تشکیل می‌دهد. البته این تنها یک تعلیل عامیانه است. به طور کل روحانیون این مراسم را موجه نمی‌دانند و به همین دلیل خود در این مراسم شرکت ننموده، دیگران را نیز چندان به شرکت در آن ترغیب نمی‌کنند. با توجه به گفته سالخورده‌گان، در قدیم این مراسم با تعداد اندکی برگزار می‌شده اما امروزه رفته

رفته بر تعداد شرکت کنندگان آن افزوده شده؛ به گونه‌ای که می‌توان تعدادشان را بیش از هزار نفر دانست. علی‌رغم اینکه این مراسم جنبه دولتی و رسمی ندارد، مردم شهرضا به دلایل اعتقاد و پای‌بندی به نذر چهل و یک منبر هر ساله با شکوه فراوان این آیین را برپا می‌کنند. در شکل ۱ جلوه‌هایی از مراسم چهل و یک منبری شهرضا نشان داده شده‌است. ترکیب سنی شرکت کنندگان و صندلی پوشیده شده با پارچه سیاه در این تصاویر مشخص است.

۲-۱-۲. مشخصات جغرافیایی مراسم

اولین منبر -امامزاده شاهرضا- به عنوان مقدس‌ترین مکان برای مردم شهرضا می‌باشد. در قدیم این امامزاده در محدوده بیرون شهر قرار داشته است که ساکنین اطراف آن روستایی به نام شاهرضا را تشکیل می‌دادند. امروز با گسترش شهر امامزاده شاهرضا در ورودی شهر از سمت اصفهان قرار گرفته است. عده‌ای این امامزاده را «محمدرضا بن زید بن امام حسن مجتبی (ع)» دانسته و عده‌ای دیگر او را فرزند «امام موسی بن جعفر (ع)» معرفی کرده‌اند (رک: دایره المعارف تشیع، ذیل امامزاده شاهرضا: ۲/۴۴۸ و حاجی قاسمی، ۱۳۸۹: ۱/۷۴).

شکل ۱- جلوه‌هایی از مراسم چهل و یک منبری در شهرضا

مطابق نقل قول‌ها در قدیم اولین منبر امامزاده «شاه سید علی اکبر» واقع در روستایی به همین نام بوده‌است که امروزه به دلیل بعد مسافت از بین منبرها حذف شده‌است. اگر چه گاهی بعضی افراد با وسایل نقلیه همچنان به آنجا رفته و مراسم را اجرا می‌کنند. دومین منبر

قدمگاهی به نام خواجه خضر و پس از آن سومین منبر مقبره سیده خاتون می‌باشد. قدمگاه خواجه خضر در شرق شهر شهرضا و در صحرای آرش آباد واقع است. این مکان باغی محصور است که داخل آن ساختمانی مشاهده می‌شود. داخل این ساختمان محرابی از کاشی خشت لاجوردی است و پایین آن جای پای راست انسانی بر روی سنگی واقع است. این جای پا به پیامبر همیشه زنده حضرت خواجه خضر منتسب است (جمالی، ۱۳۷۴: ۴۳۹). سیده خاتون نیز زنی پاکدامن و خیر بوده که مقبره‌اش در ضلع شمال شرقی شهر محل زیارت و اهدای نذور مردم است. آرامگاه مزبور صحن وسیعی دارد که در اطرافش اتاق‌های متعددی ساخته‌اند و خود بقعه دارای حرم و ضریحی ساده است. در داخل حرم و در حدّ شرقی آن مکان دیگری است که دو قبر در آن واقع شده که دو تن از افراد آل مظفر در آنها دفن شده‌اند (جمالی، ۱۳۷۴: ۱۴۱-۱۴۲).

از منبر چهارم به بعد، منبرها را مساجد، تکیه‌ها، سقاخانه‌ها و منزل شخصی افراد تشکیل می‌دهد. فاصله منبرها از یکدیگر متفاوت است به گونه‌ای که بیشترین فاصله را امامزاده شاهرضا با دومین منبر یعنی خواجه خضر داشته که حدود سه کیلومتر است. اگر چه دیگر منبرها نسبت به یکدیگر فاصله کمتری دارند اما به هر حال این فاصله‌ها به گونه‌ای است که مراسم حدود نصف روز به طول می‌انجامد. در جدول ۱ نام چهل و یک منبر که قدما بیشتر به آنها پای‌بند بوده و در پرس و جوها اصالت آنها محرزتر است به همراه طول و عرض دقیق جغرافیایی آنها ذکر می‌شود.

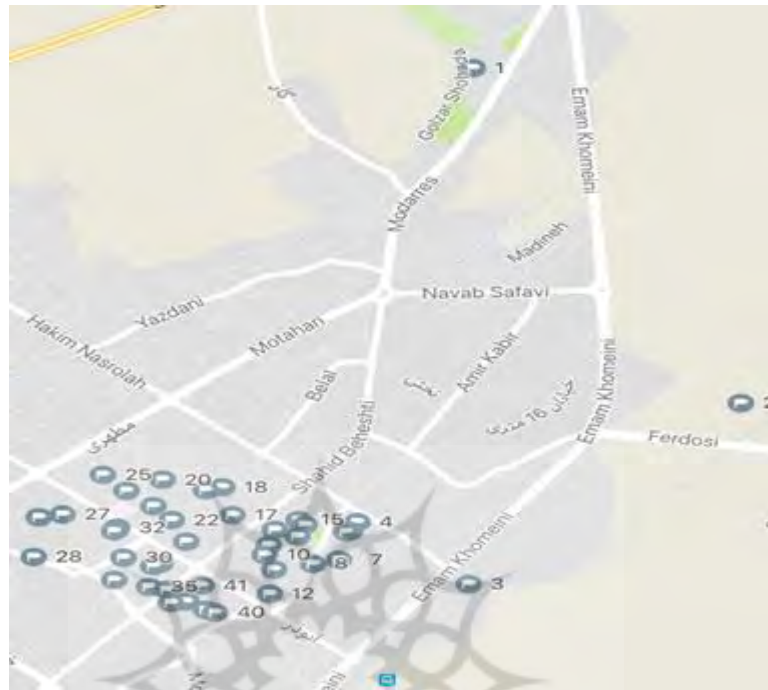
جدول ۱- نام و مختصات جغرافیایی منابر

شماره	نام منبر	مختصات	شماره	نام منبر	مختصات
۱	امامزاده شاهرضا	32.033235, 51.877598	۲	خواجه خضر	32.015822, 51.888719
۳	سیده خاتون	32.006394, 51.877440	۴	مسجد سرتخت	32.009622, 51.872813
۵	منزل کفیل	32.009149, 51.872524	۶	منزل سالک	32.009092, 51.872340
۷	منزل امیری	32.007648, 51.872033	۸	مسجد عسگریه	32.007455, 51.870953
۹	منزل فرهادزاد	32.008908, 51.870314	۱۰	مسجد خان	32.007914, 51.868968
۱۱	تکیه کتل	32.007141,	۱۲	تکیه علی	32.005888,

51.869158	اصغر		51.869340		
32.009470, 51.870633	منزل سالکی	۱۴	32.008434, 51.869147	تکیه خان	۱۳
32.009224, 51.869382	منزل حریری	۱۶	32.009740, 51.870373	منزل حمیدی	۱۵
32.011430, 51.867196	تکیه محله آقا	۱۸	32.009985, 51.867648	منزل ناجی	۱۷
32.011808, 51.86473	منزل شجاعی	۲۰	32.011264, 51.866537	سقاخانه عباس	۱۹
32.009715, 51.865104	مسجد حاج هادی	۲۲	32.008606, 51.865709	حسینیه انصارالحسین	۲۱
32.011251, 51.863253	مسجد اقدمی	۲۴	32.010466, 51.864360	مسجد علی ابن موسی الرضا	۲۳
32.009868, 51.859605	حسینیه امام رضا	۲۶	32.012079, 51.862270	تکیه جواد الائمه	۲۵
32.007789, 51.859482	مسجد صاحب الزمان	۲۸	32.010022, 51.860596	منبر سنگی	۲۷
32.007782, 51.863109	حسینیه سجادیه	۳۰	32.006621, 51.862739	مسجد نو	۲۹
32.009330, 51.862853	مسجد مشهدی علی اصغر صدری	۳۲	32.009142, 51.862732	منزل یزدانی	۳۱
32.007317, 51.864333	منزل امین بیطرف	۳۴	32.007467, 51.864660	منزل فاطمی	۳۳
32.006102, 51.864917	مسجد خواجه خضر	۳۶	32.006262, 51.864167	تکیه فقرا	۳۵

32.005424, 51.865071	تکیه حضرت رقیه	۳۸	32.005486, 51.865719	حسینیه مهدیه	۳۷
32.004921, 51.866925	تکیه سنگ تراشان	۴۰	32.005034, 51.866525	سقاخانه بازار	۳۹
			32.006409, 51.866364	مسجد جمعه	۴۱

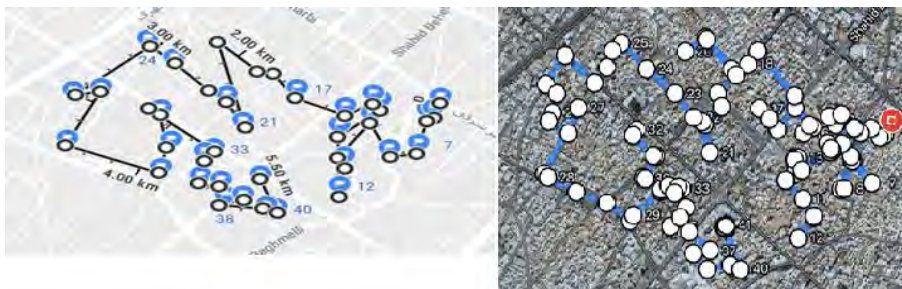
آخرین منبر یعنی مسجد جمعه (یا مسجد جامع در ابتدای بازار بزرگ در مرکز شهر قرار دارد و از بناهای عهد سلجوقیان می باشد. این مسجد دارای گنبدی مرتفع و یک مناره است که از آجر ساده ساخته شده است. داخل مسجد منبری یک پارچه از سنگ و همچنین محراب نقاشی شده وجود دارد. همچنین این مسجد دارای شبستانی بزرگ است. بر یک لوحه تاریخ بنای مسجد قرن هشتم هجری قمری نوشته شده است (جمالی، ۱۳۷۴: ۱۲۲). در شکل ۲ مکان منابر روی نقشه مشخص شده است. اگر این مکان‌ها را با مکان تقریبی حصار قدیمی مقایسه کنیم می بینیم که از منبر شماره ۴ به بعد همگی داخل حصار قرار دارند (شکل ۳). این مطلب به نوعی قدمت مراسم را نشان می دهد. همچنین مشخص می شود که تمرکز مراسم بیشتر در نیمه شمالی بافت قدیمی شهر بوده است.

شکل ۲- مکان منبرهای مراسم چهار و یک منبری شهرضا به ترتیب جدول ۱
 شکل ۴ مسیر مستقیم طی شده از منبر چهار تا آخرین منبر (قسمت داخل حصار) را نشان می‌دهد. طول مسیر هوایی - که در واقع فاصله هوایی منابر است - حدود ۵/۶ کیلومتر می‌باشد. مسیر واقعی طی شده (مسیر زمینی) حدود ۷/۸ کیلومتر است. با لحاظ کردن سه منبر نخست - که خارج حصار هستند - فاصله بین نخستین و آخرین منبر کل مسیر هوایی طی شده حدود ۹/۹ کیلومتر و کل مسیر زمینی طی شده حدود ۱۲/۴ کیلومتر خواهد بود.

شکل ۳- مکان نسبی منبرها نسبت به حصار قدیمی شهر

شکل ۴- مسیر زمینی (سمت راست) و هوایی (سمت چپ) بین منابر داخل حصار

۲-۲. چهل و یک منبری در دیگر مناطق ایران

هرچند گزارشی از برگزاری مراسم چهل و یک منبری در شهرضا ارائه نشده است، اما در منابع مختلف راجع به این مراسم یا مراسم مشابه آن در دیگر شهرهای ایران مطالبی به میان آمده است. در این گزارش سعی شده سه عنصر اصلی راهپیمایی منبر به منبر، اهدای شیرینی و روشن کردن شمع به عنوان معیار اصلی مشابهت لحاظ شود. موارد گزارش شده از جنبه‌های مختلف با آنچه در شهرضا اجرا می‌شود تفاوت‌هایی دارند، لیکن شباهت‌ها آنقدر است که بتوان بن‌مایه همه را یکی دانست؛ به‌عنوان مثال سرپرسی سایکس که از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۳۶ ق سمت‌های مختلفی در ایران داشته، در خاطرات خود از مراسم روشن کردن شمع در ستونی ۷ ضلعی در میدان اصلی شهر یزد گزارش داده است. او می‌گوید که مسلمانان یزد و کاشان این مراسم را از اجداد زرتشتی خود به یادگار دارند (سایکس، ۱۳۹۷: ۵۰۱)، اما مستقیماً به مراسم چهل منبر اشاره نکرده است. در کرمان در خانه‌هایی که درختان کهنسال داشتند چهل منبر می‌گرفتند؛ مثلاً در خانه چناری‌ها کنار مسجد ملک جوانان محلی را برای روشن کردن شمع معین می‌کردند و مردم همراه شمع خرما و انجیر و شیرینی به آنجا می‌آوردند (آقاعباسی، ۱۳۹۱: ۴۳۷)؛ همچنین آیین‌هایی نه کاملاً یکسان، اما مشابه با این مراسم نیز گزارش شده است. مثلاً در برخی مناطق گیلان مراسم مشابهی به نام چهل کاسه یا چهل بشقاب وجود دارد که در آن روشن کردن شمع الزامی نیست. در این مراسم که در شب عاشورا برگزار می‌شود، نذرکننده به چهل تکیه یا چهل مسجد می‌رود و از چهل مجمه یا چهل کاسه کمی پلو برمی‌دارد. این پلو را فقط جمع‌آوری کننده آن می‌خورد (پاینده، ۱۳۵۵: ۱۹۱-۱۹۲). در ادامه، به بررسی مشروح این مراسم در دیگر نقاط ایران می‌پردازیم.

۲-۱-۲. تهران

در تهران این مراسم با نام‌های چهل و یک منبر و یا چهل منبری در گزارش‌ها و خاطرات آورده شده است. عبدالله مستوفی در «شرح زندگانی من» می‌نویسد:

در شب‌های عاشورا جمعی دیده می‌شدند که حتی بعضی پابره‌نه کیسه یا جعبه‌ای پر از شمع زیر بغل گرفته، به تکیه‌ها و مجالسی که روز در آن‌ها روضه‌خوانی می‌شد می‌رفتند که نذر خود را برای روشن کردن چهل و یک شمع در چهل و یک منبر ادا کنند. چون هیچ حدیث و روایتی در این باب وارد نشده و هیچ تشویقی شرعی از این کار بی‌منطق به عمل نیامده است باید گفت عادت‌ها که ایرانی‌ها قبل از اسلام به محترم داشتن نور داشته و آن را واسطه بین خدا و خلق می‌دانستند در این جا هم کار خود را کرده و این آداب قدیمی به این کیفیت رنگ و روی مسلمانی گرفته است (مستوفی، ۱۳۲۴: ۴۰۶-۴۰۷).

او همچنین درباره چگونگی برگزاری این مراسم می‌نویسد:

در خانه‌هایی که روضه‌خوانی بود پیشاپیش یک مجموعه (سینی بزرگ) و دو سر سینی مربع شکل مستطیل بر می‌داشتند و سطح آن را از گل سفنی که توانایی نگهداری شمع را داشته باشد به کلفتی چهار انگشت می‌انباشند و روی آن را با دست ماله می‌کشیدند. پیراهن سیاه منبر را می‌کنند و مجموعه را در عرشه و سینی‌ها را در پله‌های منبر جا می‌دادند. کسانی که به چهل و یک منبر می‌رفتند از همه طبقه‌ای بودند، حتی بعضی از اعیان که با فانوس و نوکر و پیشخدمت و فراش چهل و یک منبر می‌رفتند نیز در میان واردین یافت می‌شدند. جعبه شمع آن‌ها زیر بغل فراش بود، آقا پای منبر می‌رسید شمعش را روشن می‌کرد و با کمال اخلاص منبر را می‌بوسید. بعضی تکیه‌ها مانند تکیه سادات اخوی برای روشن کردن شمع اختصاص داشت که همه کس یک شمع چهل و یک منبر خود را باید در این تکیه روشن کند. (همان)

اعتمادالسلطنه در روزنامه خاطراتش از این مراسم در جایی به چهل منبر و در جایی به چهل و یک منبر یاد می‌کند. او در یادداشت نهم محرم ۱۳۰۰ قمری می‌نویسد: «امشب چهل منبر که هر سال می‌روم، رفتم. اسامی خانه‌ها از قرار تفصیل ذیل است...» سپس نام چهل مکان را آورده است. سپس در یادداشت دوازدهم محرم همان سال می‌نویسد: «شاه تغیر فرمود که چرا چهل و یک منبر رفتم که ناخوش بشوم...» هم او در یادداشت نهم محرم ۱۲۹۹ ق می‌نویسد: «امشب به واسطه شب عاشورا به چهل و یک منبر موافق نذری که دارم به اتفاق خان محقق رفتم.» (اعتمادالسلطنه، ۱۳۸۵: ۲۲۶-۲۲۷-۱۴۶)

هانری ماسه نیز در مورد عزاداری روز تاسوعا می‌نویسد:

تا این اواخر در روز تاسوعا منبرهایی در کوچه و معابر می‌گذاشتند و روضه می‌خواندند مثلاً در پایتخت (تهران) صدها از این منبرها وجود دارد. پله‌های این منابر آغشته به کاه گل تازه‌ای است که می‌توان در آن شمع گذاشت. مؤمنینی که شمع نذر کرده‌اند چهل و یک شمع به چهل و یک منبر می‌برند به یاد چهل و یک شهید از مقدسان شهید این زائران باید

شمع گذاری به چهل و یک منبر را با پای پیاده انجام دهند. اگر کسی در این مواقع چیزی بخواهد نیتش برآورده خواهد شد. (ماسه، ۱۳۸۷: ۱۹۷)

اعظام قدسی در کتاب خاطرات من به چهل منبر در تهران اشاره دارد:

چون در آن زمان‌ها شب عاشورا باید پای چهل منبر بروند و شمع روشن نمایند یکی از محل‌ها خانه معروف به سادات اخوی بود که محترمین تهران از زن و مرد باید بروند و در آنجا شمع روشن نمایند و شمع‌ها مطابق نذری که کرده بودند اطفال کوچک از یک ساله تا زن و مرد پنجاه ساله درست می‌کردند و نیز دسته‌های شمع گچی و غیر گچی اشخاص در دست و وارد تکایا و مجالس روضه خوانی که شب یا روز از اول محرم شروع می‌شد می‌رفتند... (اعظام قدسی، ۱۳۴۲: ۴۱۸)

در ادامه نام چند تکیه و مسجد آورده شده است. او همانجا می‌نویسد:

وقتی که زن و مرد با در دست داشتن دسته‌های شمع و البته شمع‌های قدی را گماشتگان بانوان و آقایان در دست داشتند و بیشتر هم آقایان رجال با پای برهنه با همسر و فرزندانشان حرکت می‌کردند، همین که وارد مثلاً منزل سادات اخوی می‌شدند شمع قدی و غیرقدی را هرچند که در نظر می‌گرفتند و در جایی که مقداری گل پهن کرده که شمع پابرجا و ثابت سرپای خود باشد روشن می‌کردند... (اعظام قدسی، ۱۳۴۲: ۴۱۸)

ناظم الاسلام کرمانی نیز به رسم چهل منبر اشاره کرده و ذکر کرده است که در ابتدا این رسم منحصر بود به همان منبری که روضه دهه اول محرم برگزار می‌شد اما بعد از آن جاهایی دیگر نیز منبری می‌گذاشتند و مردم پای آن‌ها شمع روشن می‌کردند (ناظم الاسلام، ۱۳۴۹: ۲۸۶/۲-۲۸۷).

۲-۲-۲. بیرجند

در این شهر مراسم هفت منبر در غروب تاسوعا و عاشورا برگزار می‌گردد. این مراسم مختص زنان و دختران می‌باشد. غروب روزهای تاسوعا و عاشورا عده‌ای از زنان و دختران به راه می‌افتند و به هفت حسینیه، تکیه، مسجد و... می‌روند اینان مقداری شیرینی، نقل، خرما و تعدادی شمع بر می‌دارند و به هر منبر که می‌رسند اول آن را می‌بوسند و بعد شمع روشن می‌کنند و روی یکی از پله‌های منبر می‌گذارند. تعداد شمع‌ها متفاوت است برخی تنها یک شمع و برخی به تعداد اعضای خانواده شمع روشن می‌کنند و آرزوهای خود را از خاطر می‌گذرانند و از صاحب منبر تقاضای اجابت آن‌ها را دارند آنگاه مقداری از شیرینی‌ها را روی یکی از پله‌های منبر می‌گذارند و به منبر دیگر می‌روند (ر.ک: رضایی، ۱۳۸۱: ۴۷۷). وجدانی به آداب و رسوم روشن کردن شمع دریای منبرها در بیرجند اشاره کرده است که در گذشته غیر از زنان و دختران جوان، پسران جوان و ازدواج نکرده شهر هم اگر نذر و نیازی داشتند برای روشن کردن شمع به پای منبرهای هفت گانه می‌رفتند.

او منبرهای هفت گانه پائین شهر و بالای شهر را به طور مجزا نام برده است و اینکه مردم پایین شهر و بالای شهر به منبرهای محدوده خودشان می روند (وجدانی، ۱۳۸۳: ۹۶).

۲-۲-۳. کاشان

در شهر کاشان مراسم چهل منبر توسط زنان و مردان اجرا می شود که به این مراسم «شمع زنی» می گویند. ساعاتی به غروب آفتاب روز تاسوعا نذرداران و علاقمندان شرکت در این مراسم ۷۲ شمع به یاد ۷۲ شهید روز عاشورا در دست گرفته، با وضو و طهارت و پا برهنه در چهل جای مقدس مثل زیارتگاهها، مساجد، قدمگاهها، تکیهها و حسینیهها به یاد شهیدان کربلا روشن می کنند. دلیل آنکه در چهل مکان مقدس می روند آن است که بنا به نوشته مقاتل و تاریخهای عاشورایی کاروان اسرای اهل بیت(ع) را از کربلا تا شام چهل منزل برده اند. متولیان مکانهای مقدس منبری را برای روشن کردن شمع در جلو در ورودی در نظر گرفته و در کنار آن منبر کاسه ای می گذارند تا شمع زنان نقل و نبات و شکلات و بسته ای مشکل گشا را در آن قرار داده و متولی آن مکان آن نذورات را بین کودکان تقسیم کند (شاطری، ۱۳۸۵: ۱۰۲؛ طاووسی، ۱۳۹۲: ۴۲).

۲-۲-۴. استان لرستان

در لرستان رسم «چهل منبر» برگزار می شود. در این رسم دخترانی سیاه پوش و نقابدار با پای برهنه به صورت گروهی از اول صبح عاشورا مجالس عزا و حسینیه های شهر را می گردند و با نیت های مختلف به ویژه بخت گشایی در هر جلسه و مراسم عزاداری یک شمع روشن می کنند تا چهل منبر را سر بزنند و چهل شمع روشن کنند. (یاوری، ۱۳۸۸: ۹۴) در بروجرد نیز نذر «چهل منبر» در عصر روز تاسوعا مرسوم است و بسیاری از بروجردی ها، به ویژه کسانی که در شب های قبل در خانه خود سقاخانه داشته اند در خانه خود را به روی مردم باز می کنند و در ورودی آن، سینی بزرگ پر از گل عزا برای گذاشتن شمع نذری در آن قرار می دهند و با نوشیدنی و دیگر نذورات از میهمانان پذیرایی می کنند. در همین شب بسیاری از زنان و مردان ۴۰ شمع در دست با پای برهنه و بدون صحبت با کسی از این خانه به آن خانه می روند و شمع های خود را در ۴۰ سقاخانه بر پاشده در این خانه ها می گذارند. (کرزبر، ۱۳۸۸: ۲۷۶)

۲-۲-۵. تورفان تهریز

این رسم را در تورفان تهریز «شمع قویماخ» گویند که در عصر روز تاسوعا دسته جمعی انجام می دهند. ترتیب روشن کردن شمعها تقریباً شبیه رسم چهل و یک منبر لاهیجان است. در تورفان زنان مسن برای بردن ثواب به شمع گذاران چای می دهند. هنگام گذاشتن شمع این نوحه خوانده می شود:

«گست بو گنجه نی شمردن آل مهلت ابوالفضلا/ بلکه یا تالارخیمه ده بالا لار راحت ابوالفضل»

ای ابوالفضل برو امشب را از شمر مهلت بگیر تا بچه‌های کوچک ما امشب راحت بخوابند (وکیلیان، ۱۳۸۳: ۱۰۴).

۲-۲-۶. اردبیل

در برخی نقاط اردبیل ۴۰ شمع را در ۴۰ مسجد روشن می‌کنند و هنگام روشن کردن مقداری از آب تشت مسجد را برای تبرک و شفا به همراه می‌برند و در برخی مناطق با ۴۱ یا ۴۲ شمع این آیین اجرا می‌شود (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۷).

۲-۲-۷. مراغه

تعداد شمع‌ها در مراغه نسبی و متفاوت و زمان شمع‌افروزی اولین جمعه شب دهه اول محرم است. در این شب برای بچه یک‌ساله، یک شمع؛ سه‌ساله، پنج شمع و به این ترتیب برخی تا ۴۱ و گاهی ۸۲ شمع در هر مسجد روشن می‌کنند (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۷).

۲-۲-۸. زنجان

این رسم در زنجان در روز سوم شهادت امام حسین و بعد از مراسم روضه‌خوانی زنان انجام می‌گیرد. در این روضه مجمعه‌ای بزرگ با ۵۰ عدد شمع روشن شده داخل آن وسط اتاق قرار می‌دهند و در کنار آن مجمعه دیگری حاوی مقداری گندم می‌گذارند. زنان شرکت‌کننده در این مراسم هر یک شمع روشن شده‌ای را خاموش می‌کند و برای تبرک با خود می‌برند و همچنین چند دانه گندم را برای شفا بخشی در دهان می‌گذارند (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۷).

۲-۲-۹. نهاوند

حاجتمندان نهاوندی در شب عاشورا با پای برهنه در هفتاد منبر که بیشتر در محله سادات قرار دارند، هفتاد شمع روشن می‌کنند و در پای هر منبر مقداری نقل یا چای و شربت از صاحبخانه می‌گیرند (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۸).

۲-۲-۱۰. اصفهان

مراسم «چل آیه منبر» در اصفهان برگزار می‌گردد. نذرکنندگان با پای برهنه ۴۱ شمع را به همراه مقداری نقل، بادام یا شکرپنیر برمی‌دارند. شمع‌ها را در ۴۱ مسجد روشن می‌کنند و نقل، بادام و شکرپنیر را هم همانجا پخش می‌کنند (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۹).

۲-۲-۱۱. مشهد

شب عاشورا در شهر مشهد یک منبر کوچک چوبی در حسینیه‌ها می‌گذارند، جایی که بادگیر نباشد و تشتی هم از گل و گلاب و تربت امام رضا در کنار منبر قرار می‌دهند. هر کس که وارد حسینیه می‌شود به نشانه عزا مقداری از گل را به پیشانی می‌مالد و آن‌هایی

هم که حاجتی دارند شمعی می‌افروزند و در گل فرو می‌کنند. آنگاه به نیت تبرک مقداری نبات یا چند جبه قند داخل سینی بزرگی می‌گذارند که بر روی پله منبر قرار دارد. در پایان شب پس از برگزاری مراسم عزاداری خدام حسینی به نیت تبرک نبات و قند را بین عزاداران تقسیم می‌کنند (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۹).

۲-۱۲. استان‌های گیلان و مازندران

مراسم چهل منبر در شب عاشورا پیش از به راه افتادن سوگواران در بیشتر مناطق استان گیلان اجرا می‌شود. این مراسم افزون بر گیلان در شهرهایی مانند لاریجان از توابع استان مازندران نیز مشاهده شده‌است.

در مراسم چهل منبر در شمال ایران آن‌هایی که طی سال در خانه‌های خود مجالس روضه‌خوانی داشته‌اند شب عاشورا منبر دو یا سه پله‌ای و گاه میز یا چهارپایه‌ای را که روی آن روضه خوانده شده بیرون می‌آورند و پارچه‌ای مشکی یا سبز روی آن می‌کشند و در کنار خانه می‌گذارند؛ سپس یک تشت یا سینی یا ظرفی مشابه را که در آن گلی از خاک رس به قطر چند سانتی‌متر برای نشانیدن شمع درست کرده‌اند، روی منبر می‌گذارند. ظرفی حاوی مقداری برنج نیز در کنار سینی قرار می‌دهند.

مردمی که در طول سال به هر علت مشکلاتی داشته‌اند و پس از توسل به سیدالشهداء حاجات خود را گرفته‌اند با آنان که نیاز و حاجتی برای سال آینده دارند همراهی می‌کنند. آنان معمولاً در اوایل غروب ۴۰ قطعه شمع و ۴۰ عدد خرما برمی‌دارند و گاه با پای برهنه از خانه خارج می‌شوند. از کنار هر منبری که رد می‌شوند شمعی می‌افروزند و در گل درون تشت فرو می‌کنند و دانه‌ای خرما در کنار تشت می‌گذارند و اندکی برنج برمی‌دارند. هر جا که چهلمین شمع بر منبر و آخرین خرما در کنار ظرف جای گرفت مراسم پایان یافته تلقی می‌شود. البته افراد حاجت‌خواه برنج را باخود به خانه می‌آورند و با برنج موجود در خانه درمی‌آمیزند و روز بعد طبخ می‌کنند تا هم حاجاتشان برآورده شود و هم سفره آنان متبرک شود (دریاگشت، ۱۳۷۵: ۱۱۳-۱۱۴؛ پرتو، کشوردوست، ۱۳۷۲: ۱۴۹-۱۵۰).

در لاهیجان مراسم چهل و یک منبر غروب روز تاسوعا برگزار می‌گردد. نذر داران به هر منبری که می‌رسند شمعی روشن کرده در ظرفی مخصوص می‌گذارند. آنگاه دانه‌ای خرما در ظرفی دیگر که خالی است می‌نهد و مقداری برنج را که صاحب عزا بر روی منبر گذاشته است بر می‌دارند. به این ترتیب تا نزدیک سحر به چهل و یک منبر سر می‌زنند. صبح عاشورا هر یک از صاحبان عزا و منبرها شمع‌های نیم سوخته را برای تبرک جمع کرده، هفتاد و دو نان محلی به نام «تی بی جان» می‌پزند و لای هر نان چند دانه خرما گذاشته با ساقه برنج نان‌ها را می‌پیچند و به مجلس روضه خوانی برده میان عزاداران حسینی

تقسیم می‌کنند. عزاداران همه با خوردن نان و خرما فاتحه‌ای نثار روح شهدای کربلا و در گذشتگان آن شخص می‌کنند.

آن‌ها هم که نذر چهل و یک منبر دارند مقداری از برنجی را که جمع کرده‌اند برای برکت به انبار برنجشان می‌ریزند و با مانده برنج آش می‌پزند و به بیمارشان می‌دهند تا شفا یابد (و کیلیان، ۱۳۸۳: ۱۰۴).

در گلشاهی لاهیجان، امروز نیز مانند گذشته، در شب عاشورا زنان و مردان سیاه‌پوش با پای برهنه مراسم چهل منبر را اجرا می‌کنند یعنی هر فرد یک زنبیل که در آن ۴۰ شمع و ۴۰ خرما گذاشته به دست می‌گیرد و به هر خانه‌ای که می‌رسد دخل ظرف گلی که روی منبر است یک شمع روشن می‌کند و یک خرما روی منبر می‌گذارد. یک مشت برنج خام هم از ظرف کنار تشت گِل برمی‌دارد. تا زمانی که ۴۰ خرما را در چهل منبر نگذاشته‌اند این کار ادامه می‌یابد (شعاع و دیگران، ۱۳۹۲: ۷۸).

۲-۳. جلوه‌های نمادین مراسم

با توجه به وجود عدد چهل و عناصری مانند شمع، شیرینی و منبر که در جنبه‌های ظاهری و معنوی این مراسم متبلور است، مراسم چهل و یک منبری جلوه‌ای نمادین دارد. چهل از اعدادی است که در بسیاری از فرهنگ‌ها از جمله فرهنگ مردم ایران حامل رازهای معنوی است؛ برای مثال می‌توان به مراسم چهلم در گذشتگان، مراسم شب چله، مراسم چله نشینی صوفیان و ده‌ها نمونه دیگر اشاره کرد. لذا وجود چهل در مراسم چهل منبر بر تقدس آن می‌افزاید (باقی، ۱۳۹۴: ۴۶۵).

گفته می‌شود که منبر یادآور آخرین لحظاتی است که امام از دشمن مهلت خواست و به بالاترین مکان رفت تا با خدای خود راز و نیاز کند. تشت (یا ظرفی که در آن شمع روشن می‌شود) نماد ظرفی است که شمر سر امام حسین (ع) را برید و در آن گذاشت. خاک یادآور این ماجراست که امام (ع) به مکان موعود رسید و از شخصی سؤال کرد که اینجا کجاست؟ آن شخص گفت: «اینجا نینوا است.» امام (ع) گفت: «اینجا خاک کربلا است. اینجا است که من و برادرم و فرزندانم و یارانم را شهید خواهند کرد و زنان و اصحابم را به اسارت خواهند گرفت و اینجا است که روزی شیعیان و عاشقانم مرا زیارت خواهند کرد.» شمع به یاد ۷۲ تن از مردان کربلاست. خرما نیز به یاد آخرین غذای امام و یارانش است. برنج را هم ایرانیان به آن اضافه کرده‌اند. شیر و شربت هم به یاد عطش و تشنگی لبان امام (ع) و فرزندان و یاران و اصحاب اوست (همان، ۴۶۶).

آتش نیز یادآور آن است که بعد از شهادت امام حسین (ع) و یاران باوفایش لعنت شدگان تاریخ خیمه‌های خاندان رسول الله را به آتش کشیدند. تأکید بر چهل مکان مقدس نیز به یاد آن است که کاروان اسرای اهل بیت را از کربلا تا شام چهل منزل برده‌اند (همان):

(۴۶۶). نمادهای خوردنی و روشنایی و از دیدی دیگر اهدای شیرینی به آتش نیز به این مراسم جنبه‌ای رازآلود می‌بخشد.

۳. نتیجه‌گیری

در این مقاله، مراسم مذهبی چهل و یک منبری در شهرضا مطالعه و نحوه انجام مراسم و ابعاد فرهنگی و جغرافیایی آن بررسی شد. از آنجا که پیش از این در منابع مرتبط اشاره‌ای به اجرای این مراسم در شهرضا نشده بود، این مقاله نخستین گام را در راه ثبت و ضبط خصوصیات چهل و یک منبری شهرضا برداشته است. در این راه در پژوهش میدانی، مصاحبه‌هایی انجام شده و معتبرترین قول رایج در افواه در مورد نحوه اجرا و اسامی منابر انتخاب شده است، نیز، با همراهی با صاحبان نذر مکان دقیق منابر ثبت شد و از لحاظ مکان‌یابی و محاسبه مسافت کارنویسی صورت گرفت؛ همچنین کلیه منابعی که سخن از این مراسم یا مراسمی مشابه آن به میان آورده بودند بررسی شد. تحلیل این بررسی تطبیقی به موارد زیر منتج می‌شود:

۱. در زمان اجرا (چه از لحاظ این که چندمین روز محرم مراسم اجرا می‌شود و چه این که در چه ساعاتی از شبانه روز این کار صورت می‌گیرد) در مناطق مختلف ایران تفاوت وجود دارد؛ مثلاً در گیلان و مازندران مراسم شب عاشورا انجام می‌شود و در بیرجند غروب تاسوعا و عاشورا.
۲. جنسیت اجرا کنندگان بین زن و مرد در مکان‌های مختلف متفاوت است. در شهرضا عمده نذردهندگان مردان و در بیرجند زنان هستند.
۳. تعداد منبرها متفاوت است. در بروجرد مراسم با چهل منبر و در بیرجند با هفت منبر انجام می‌پذیرد.
۴. نذورات اهداشده متنوع و متفاوت است و شامل شکلات، خرما و حتی برنج می‌شود.
۵. مراسم در همه موارد جنبه ادای نذر دارد و این ادای نذر همراه با عزاداری است. این عزاداری همه جای ایران مربوط به واقعه عاشورا و شهادت امام حسین (ع) می‌باشد که مهمترین عزاداری نزد شیعه است.
۶. دو عنصر شیرینی (به شکل نقل، شکلات، خرما و ...) و آتش (شمع، فانوس و ...) در همه موارد مشاهده می‌شود. حتی می‌توان بن‌مایه مراسم را اهدای شیرینی به آتش در نظر گرفت.

بدین ترتیب موارد تشابه و افتراق مراسم مشخص می‌شود. به عنوان پیشنهادهایی برای ادامه کار، می‌توان از روی موارد تشابه به ریشه این مراسم پی برد. با توجه به این ریشه و نیز در نظر گرفتن عناصر اصلی که شیرینی و آتش است، نیز با توجه به حضور این دو عنصر

در مراسم اساطیری ایران می‌توان این چهل و یک منبری را با دیدگاه اساطیری ریشه‌شناسی نمود؛ همچنین از منظر مطالعه فرهنگ مردم شهرضا، می‌توان علل انتخاب این مکان‌ها به عنوان منابر را بررسی کرد. از دید جامعه‌شناسی نیز، بررسی آماری ترکیب سنی و اقشار حاضر در مراسم می‌تواند نتایج جالبی دربرداشته باشد و بالاخص دلیل اقبال به این مراسم در سالیان اخیر را روشن کند.

کتابنامه

- آقاعباسی، یدالله. (۱۳۹۱). *دانشنامه نمایش ایرانی*. تهران: قطره.
- اعتماد السلطنه، محمدحسن. (۱۳۸۵). *روزنامه خاطرات*. به کوشش ایرج افشار. تهران: آبی.
- اعظام قدسی، حسن. (۱۳۴۲). *کتاب خاطرات من یا روشن شدن تاریخ صدساله*. بی‌جا: چاپخانه حیدری.
- افشار سیستانی، ایرج. (۱۳۸۲). *فرهنگ شهرها و استان‌های ایران*. تهران: سازمان چاپ و انتشارات سازمان اوقاف و امور خیریه.
- اکبری بیرق، حسن. (۱۳۹۳). *دانشنامه فرهنگ مردم ایران*. زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی. تهران: مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- باقی، عمادالدین. (۱۳۹۴). *چهل منبر، دانشنامه فرهنگ مردم ایران*. زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی. تهران: مرکز دایره المعارف بزرگ اسلامی.
- پاینده لنگرودی، محمود. (۱۳۵۵). *آیین‌ها و باورداشت‌های گیل و دیلم*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- پرتو، افشین؛ کشوردوست، علیرضا. (۱۳۷۲). *نگاهی به سوگواری محرم در شهر لاهیجان*. تهران: کتاب کادوس.
- جمالی، مسیح‌الله. (۱۳۷۴). *تاریخ شهرضا*. قم: دهاقانی.
- حاجی قاسمی، کامبیز. (۱۳۸۹). *۱۰۱ زاددها و مقابر*. تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- دریاگشت، محمدرسول. (۱۳۷۵). «آیین‌های سوگ محرم در لاهیجان». *ککک*. دوره ۱، شماره ۷۳-۷۵، صص ۸۱-۹۰.
- رضایی، جمال. (۱۳۸۱). *بیرجندنامه*. به کوشش محمود رفیعی. تهران: هیرمند.
- سایکس، سر پرسی. (۱۳۹۷). *۵۵ هزار مایل در ایران*. ترجمه حسین سعادت نوری. تهران: دنیای کتاب.
- شاطری، علی اصغر. (۱۳۸۵). «محرم در کاشان»، *فصلنامه فرهنگ مردم*. سال پنجم، شماره ۱۹-۲۰، صص ۱۱۲-۱۱۸.

- شعاع، اصغر و دیگران. (۱۳۹۲). **محرم و صفر در فرهنگ مردم ایران**. تهران: مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.
- صدر حاج سید جوادی، احمد. (۱۳۷۵). **دایرةالمعارف تشیع**. جلد ۲. زیر نظر احمد صدرحاج سید جوادی، بهاءالدین خرمشاهی، کامران فانی. تهران: نشر شهید سعید محبی.
- طاووسی، علی. (۱۳۹۲). **شهر کاشان**. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر مهران سهراب‌زاده، بنیاد ایرانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
- کربرز یار احمدی، غلامحسین. (۱۳۸۸). **فرهنگ مردم بروجرد**. به کوشش علی آنی‌زاده. تهران: طرح آینده.
- لوتی، پیر. (۱۳۷۲). **سفرنامه به سوی اصفهان**. ترجمه بدرالدین کتابی. تهران: اقبال.
- ماسه، هانری. (۱۳۸۷). **معتقدات و آداب ایرانی (از عصر صفویه تا دوره پهلوی)**. مترجم: مهدی روشن ضمیر. چاپ اول. تهران: شفیعی.
- مستوفی، عبدالله. (۱۳۲۴). **شرح زندگانی من**. تهران: زوار.
- ناظم‌الاسلام کرمانی، محمد. (۱۳۴۹). **تاریخ بیداری ایرانیان**. به کوشش علی‌اکبر سعیدی سیرجانی. تهران: امیرکبیر.
- وامبری، آرمینیوس. (۱۳۷۲). **زندگی و سفرهای وامبری شامل سیاحت درویش دروغین**. ترجمه محمدحسین آریا. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- وجدانی، بهروز. (۱۳۸۳). «نقش حسینیه‌ها در برگزاری مراسم عزاداری ماه محرم در شهرستان بیرجند». **مجموعه مقالات سومین همایش محرم و فرهنگ مردم ایران**، تهران.
- وکیلان، احمد. (۱۳۸۳). «نذر و نیاز در عاشورای حسینی»، **مجموعه مقالات سومین همایش محرم و فرهنگ مردم ایران**. به کوشش پژوهشکده مردم‌شناسی سازمان میراث فرهنگی، تهران.
- یآوری، حسین. (۱۳۸۸). **فرهنگ عامه**. تهران: سیما دانش.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی